

ВІДГУК

ДНУ		
вхідний №	86-572-124	
"17"	05	20 19р.

офіційного опонента на дисертацію
Юлії Станіславівни Гаркавенко
«Мас-медійні джерела гетеростереотипізації України:
комунікаційний аспект»,
подану на здобуття наукового ступеня
кандидата наук із соціальних комунікацій
за спеціальністю 27.00.01 – теорія та історія соціальних комунікацій
(Дніпро, 2019)

Поняття стереотипу, запроваджене в 1922 році американським публіцистом Уолтером Ліппманом у царину журналістики та психології, являло собою типографський термін, що позначав механізм у формі барабана, який, обертаючись, багаторазово відтворював нанесений на нього текст. Абстрагувавшись з плином часу, термін почав позначати дуже складне й неоднозначне явище, яке на теренах української соціокомунікаційної науки ґрунтовно дослідила в докторській дисертації М.В. Бутиріна. Нині науковій громаді запропоновано дуже цікаву інтерпретацію поняття в аспекті мас-медійної гетеростереотипізації України.

Озброївшись теорією гомогенізації (уодноманітнення) журналістики Даніеля Галліна та Паоло Манчіні, Юлія Станіславівна Гаркавенко обирає за матеріал дослідження 1200 статей з видань Великобританії (The Guardian, The Daily Telegraph, The Independent), для якої характерна ліберальна модель медіа-системи, Франції (Le Monde, Le Figaro), що має модель поляризованого плюралізму, й Німеччини (FAZ, die Zeit, die Welt, Suddeutsche Zeitung) з її демократичною корпоративістською моделлю медіасистеми.

Журналістика саме цих країн, на думку дисертантки, презентує багату емпіричну базу для ідентифікації поняття медійної гетеростереотипізації як процесу утворення та функціонування в мас-медіа стереотипних форм, що маніфестують уявлення про інших.

Авторка робить низку важливих теоретичних і практичних спостережень завдяки фокусуванню дослідницької уваги на вивченні стереотипу перехідного періоду, авторського новотвору, розкриття змістового наповнення та генези якого в мас-медійних європейських дискурсах визначило наукову новизну дослідження. Юлія Станіславівна дефініціює оказіональний термін як комплексну оцінку, що має дискурсивний характер і відображає найбільш частотні прояви медіарецепції соцістальної системи перехідного стану. Комплексність стереотипу перехідного періоду автор демонструє, з'ясовуючи й характеризуючи джерела гетеростереотипізації України на шпальтах якісних європейських видань. Цей фрагмент роботи вважаємо найбільш цінним вкладом здобувачки наукового ступеня в теорію соціальних комунікацій.

Серед найпоширеніших джерел гетеростереотипізації України Ю.С. Гаркавенко виокремлює літературу, музику, кінематограф, фотографію, релігійні традиції, блогерські практики.

Послугуючись методом концептуального аналізу, дослідниця доходить висновку про медіатизацію й політизацію української культури, зокрема літератури, в якісних британських, німецьких та французьких ЗМІ. Ю. Гаркавенко описує постійно повторювані у європейських виданнях стереотипи сприйняття українського літературного дискурсу, професійно аналізує явище інореференції, коли газета The Guardian пропонує читачам Топ-10 книжок з метою ідентифікації ментальності українців.

Виявлені в газетних публікаціях Великобританії, Німеччини та Франції стереотипні форми сприйняття української музики спонукають дисертантку резюмувати, що Україну в аналізованих виданнях концептуалізовано в мілітаризованому й політизованому дискурсі. Іноземна медіарецепція кризи національної ідентичності українців, з'ясована Юлією Станіславівною на прикладі діяльності українських музикантів-емігрантів.

Український кінематограф в інтерпретації Ю. Гаркавенко постає важливим гетеростереотипізаційним джерелом, коли на сторінках мас-

медійних європейських видань з'являються відгуки на українські кінокартини, відповідним чином потрактовані (в контексті національної ідентичності) відомості про українських кінорежисерів, персонажів – українців за походженням, повідомлення про кінофестивалі й роботу кіноклубів. Україну в таких публікаціях представляють воєнізований та ідеологічний дискурси.

Дослідивши всі фотозвіти блогу «The 20 photographs of the week» (газета «The Guardian») за 2013-2017 рр. щодо наявності в них знімків про Україну, дисертантка уклала діаграми, які яскраво характеризують явище гетеростереотипізації засобами фотографії. За її спостереженнями, шляхом тиражування візуальних образів в аналізованих європейських виданнях створено мілітаризований образ України, повністю конгруентний, природній, з високим ступенем стереотипізації.

Опонована нами дисертація являє собою повноцінну науково-дослідницьку працю, що відображає всі етапи наукового пошуку автора і містить сукупність висновків та наукових положень, які свідчать про особистий внесок здобувача в теорію соціальних комунікацій. У дисертації запропоновано нове розв'язання проблеми медіастереотипізації, що має вагоме значення для подальшого розвитку соціокомунікаційної науки.

Однак не меншої уваги заслуговують концептуальні уявлення Ю.С. Гаркавенко про дискурсивний інструментарій стереотипотворення. Концептуальне опрацювання проблеми генези гетеро стереотипних форм у медіадискурсі здійснене дисертанткою в медіа лінгвістичному руслі, що являє нині один з найбільш динамічних наукових векторів і повною мірою ідентифікує роль медіа в житті сучасного суспільства. У дисертації Ю. Гаркавенко ґрунтовно досліджено тезаурус веб-сайтів якісної європейської преси і з'ясовано, за допомогою яких мовленнєвих компонентів досягають типовості інформаційних потоків.

Під час прочитання дисертаційної роботи виникли певні зауваження, які мають дискусійний характер і підтверджують цінність та оригінальність проведеного дослідження й отриманих результатів.

1. Термін «гетеростереотипізація», базовий у поняттєвому апараті дисертації, на наш погляд, мало обґрунтований у теоретичному розділі. У самій назві першого розділу і двох його підрозділів йдеться про явище медіастереотипізації. І зміст викладу узгоджений із заголовками. Однак, медіа і гетеро... – номінації не тотожні. Англ. media «засоби, способи» – це засоби і способи зберігання і передачі інформації. А гетеро... (грец. heteros «інший») – перша частина складних слів, що означає «інший», напр. «гетерогенний». Отож інформація про гетеростереотипізацію фрагментарно з'являється в кінці першого підрозділу (ст. 31) без тлумачення етимології, відсутня у другому підрозділі й поновлюється в заголовку і фрагментарно тексті третього підрозділу. Не завадило б також подати тлумачення терміна «гетеростереотипізація», зокрема й авторське.

2. П'яте завдання дисертації спонукало дослідницю «здійснити контент-аналіз британських, німецьких та французьких якісних видань з метою квантифікації стереотипних уявлень у публікаціях на українську тему» (стор. 21). І справді, в підрозділі 3.3 детально і ґрунтовно досліджено гетеростереотип України в дискурсі якісних британських видань шляхом контент-аналізу на платформі AntConc. Виникає закономірне питання: чому аналогічну процедуру не здійснено з німецькими і французькими газетами?

3. Теоретичні положення автора про фотографію як джерело масмедійної гетеростереотипізації України виглядали би більш переконливими, якби були розлогіше ілюстровані. Двох прикладів, хоча й дуже вдалих, замало для повної доказовості викладу. Тим паче, що такі пасажі, як про фотографію дитини, котра бавиться на вулиці іграшковим дерев'яним пістолетом, сприймаються читачем дуже вдячно.

4. Методика концептуального аналізу загалом застосована доречно і правильно. Утім, інколи трапляються прикрі збої, коли «... Концепт

«Україна» поєднується з такими концептами: «відчайдушна»,.. «найбільша за площею країна Європи»,.. «має велику любов до свободи»... тощо (стор. 114) або «...Концепт Україна...описується ... за допомогою таких концептів, як: «свобода»,.. «родюче зелене українське село»,.. «звук і запал України»... тощо (стор. 115). У цих фрагментах дисертації бачимо порушення концептуальної ієрархії: концепти – субконцепти – концептосполуки (нам, утім, більше імponує термін Олега Почепцова «концептзмінні»). Те, що дослідниця називає концептами, насправді є або субконцептами, або концептосполуками. І виклад засвідчує, що вона це знає, напр.: «Опозиційність українського суспільства передається такими концептосполуками: «порочний конфлікт» або «розкол між проросійськими путінцями та незалежними українцями...» (стор. 125). І поняттям «субконцепт» Юлія Станіславівна оперує, див. стор. 89, 110.

Констатуємо також міждисциплінарну інтерференцію. Так, поняття когнітивної науки «концепт» дисертантка описує за допомогою стилістичного терміна «конотація», як-от: «Концепт «українська опера» розкривається у дискурсі... за допомогою таких конотацій: «відсутність новизни або експерименту»,.. «знайомий репертуар»... (стор. 116). Йдеться знову про концептосполуки або концептзмінні. Або «Етнонім «Україна»... поєднується із концептами «криза», «війна» та «розкол національної ідентичності» (стор. 141). Тут маємо концепт й, очевидно, субконцепти.

5. Виникло запитання про хронологічні рамки дослідження. У «Вступі» зазначено 2014-2018 рр. А от фотозвіти блогу «The 20 photographs of the week» брались з 2013 року. Ілюстративні матеріали зааспортизовано і 2013 р. (стор. 85, 110), і 2012 р. (стор. 88, 105), і 2009 р. (стор. 89), і 2007 (стор. 119), і 2006 р. (стор. 90, 109, 113), і 2005 р. (стор. 111, 115, 116), і 2002 (стор. 89, 106). Можливо, варто було розширити часові межі наукового пошуку чи якось пояснити, чому інколи залучаються публікації за попередні роки.

Утім, висловлені зауваження, що мають рекомендаційний характер, не впливають на загальне позитивне враження від опонованої праці,

самостійного, завершеного, інноваційного дослідження, яке вирізняється актуальністю та новизною, теоретичною і практичною значимістю, має перспективи наукового пошуку. Висновки автора відповідають меті і завданням дослідження. Опубліковані наукові праці відображають основний зміст роботи. Оформлення дисертації належне. Зміст дисертаційного дослідження, методологія і методи, що використовуються в ньому, та одержані наукові результати відповідають профілю спеціальності 27.00.01 – теорія та історія соціальних комунікацій.

Беручи до уваги сказане, робимо висновок, що дисертація «Мас-медійні джерела гетеростереотипізації України: комунікаційний аспект» виконана на високому науковому рівні, відповідає вимогам МОН України до кандидатських дисертацій, а також вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року №567 зі змінами, затвердженими Постановами Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2015 року № 656 та від 30 грудня 2015 р. №1159. Автор роботи Гаркавенко Юлія Станіславівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій за спеціальністю 27.00.01 – теорія та історія соціальних комунікацій.

Офіційний опонент:

доктор наук із соціальних комунікацій,

професор кафедри журналістики

Донецького національного університету

імені Василя Стуса

Л.В. Супрун

